

Сталий туризм як складова регіональної політики повоєнного відновлення дестинацій України

Коваленко О. В.

Вступ

Повномасштабна війна в Україні радикально змінила просторову, економічну та соціальну конфігурацію туристичної галузі, оголивши її вразливість до зовнішніх шоків та водночас показавши її потенціал як інструмента локального відновлення. Туристичні дестинації, що раніше виконували передусім рекреаційні та економічні функції, у повоєнний період набувають нового змісту – стають майданчиками для відбудови соціального капіталу, формування локальної ідентичності, повернення людського потенціалу та створення точок зростання на регіональному рівні. У цих умовах особливої актуальності набуває концепція сталого туризму, яка інтегрує соціальні, економічні та екологічні цілі та розглядає розвиток дестинацій не як тимчасову економічну активність, а як системну модель управління територією.

Регіональна політика України поступово зміщується від підтримки окремих туристичних продуктів до формування цілісних туристичних екосистем, орієнтованих на довгострокову стійкість. Це означає, що відновлення дестинацій уже не може обмежуватися інфраструктурною модернізацією чи рекреаційною пропозицією: потрібна синергія місцевого самоврядування, громад, бізнесу, креативних індустрій та освітніх інституцій. Сталий туризм у такій логіці виступає не галузевою політикою, а складовою регіонального управління, оскільки сприяє залученню мешканців до процесів планування, активізує локальні ресурси та створює умови для економічного відновлення з «низів»¹.

Важливим викликом у майбутньому стане не лише фізична реконструкція територій, але й повернення їхньої привабливості та конкурентоспроможності.

¹ Шелемєтьєва Т. В., Мамотенко Д. Ю. Регіональна політика сталого розвитку туризму : Навчальний посібник. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. 275 с.

Саме тому сталий туризм розглядається як інструмент не тільки розвитку, а й репозиціонування регіонів. Він дозволяє поєднати економічну модернізацію з підвищенням якості життя населення, підтримати локальні ініціативи, сформувані позитивні соціальні ефекти та забезпечити збалансоване використання природної і культурної спадщини.

Таким чином, сталий туризм у повоєнний період перестає бути факультативним напрямом і стає важливою складовою державної та регіональної політики. Він інтегрує питання управління територіями, створення нових джерел доходів, підвищення якості середовища проживання і зміцнення соціальної згуртованості. Саме в цій логіці подальший аналіз буде присвячений теоретичним засадам сталого розвитку дестинацій, ролі регіональної політики у їхньому відновленні та практичним механізмам реалізації сталості на рівні громад.

1. Теоретико-концептуальні засади сталого туризму в умовах повоєнного відновлення

Сталий туризм як наукова та управлінська концепція сформувався у відповідь на потребу поєднати зростання туристичної активності з довгостроковими інтересами територіального розвитку. Якщо традиційні підходи розглядали туризм переважно як економічну діяльність, спрямовану на отримання прибутку та збільшення туристопотоків, то сучасна парадигма виходить із ширшого розуміння його ролі – як складової територіальної політики, що поєднує соціальні, культурні, екологічні та управлінські аспекти. В умовах повоєнного відновлення України це відображається особливо чітко: туристичні дестинації перестають бути лише місцем рекреації, натомість вони стають простором відновлення локальної ідентичності, залучення громад та формування нових моделей регіональної економіки².

² Якименко-Терещенко Н. В., Носирев О. О. Стратегічні пріоритети туризму і готельного бізнесу в концепції сталого розвитку регіонів : монографія. Харків: НТУ «ХПІ», 2024. 320 с. DOI: <https://doi.org/10.20998/978-617-05-0488-3>

Еволюція цього підходу демонструє перехід від моделі «економічного зростання будь-якою ціною» до моделі «розвитку через баланс інтересів». Для України, де значна частина територій постраждала фізично та соціально, стійкість стає не додатковою перевагою, а умовою можливості функціонування дестинацій. Сталий туризм у цьому контексті не означає лише «збереження ресурсів», а натомість – відновлення життєздатності локальних систем, створення передумов для повернення людського капіталу та підтримки соціальної згуртованості.

Щоб продемонструвати змістовні відмінності між підходами до розвитку туризму, логічним є порівняння традиційної та сталої моделей (табл.1).

Таблиця 1

Порівняння традиційного та сталого підходів до розвитку туризму

Критерій	Традиційний підхід	Сталий підхід
Стратегічна мета	Зростання туристопотоку та прибутку	Довгострокова стійкість дестинації
Ставлення до ресурсів	Використання	Відновлюваність та збереження
Роль громади	Пасивний отримувач вигоди	Активний учасник управління
Управління	Галузеве	Інтегроване, міжсекторальне
Орієнтація	«Турист як споживач»	«Територія як цінність та суб'єкт розвитку»

Джерело: складено автором.

Подальший розвиток концепції сталого туризму пов'язаний з усвідомленням того, що туристична дестинація є не лише об'єктом відвідування, а складною соціально-просторовою системою, де взаємодіють економічні, екологічні та гуманітарні чинники. У повоєнній Україні до цієї триєдиної моделі додається четвертий змістовний шар – відбудовний, пов'язаний із необхідністю відновлення територій, людських спільнот та функціональної привабливості місць. Тому сталий туризм виконує роль «платформи інтеграції», де поєднуються потреби економічної стабілізації,

збереження природного потенціалу, відновлення громад і формування майбутнього образу дестинації³.

Це означає, що в центрі туристичної політики опиняється не турист як споживач, а територія як носій цінності. Саме цінність місця визначає, яким чином вибудовується модель участі громади, які типи проєктів отримують підтримку та які механізми управління стають ефективними. Сталий туризм сприяє також формуванню нових точок взаємодії між владою, бізнесом і громадським сектором, оскільки відновлення територій і розвиток туризму стають взаємозалежними процесами⁴.

Узагальнюючи ключові складові такого підходу, логічно представити їх у структурованому вигляді (табл. 2)

Таблиця 2

**Компоненти сталого туризму у контексті повоєнного відновлення
дестинацій**

Компонент	Зміст	Очікуваний результат
Економічний	Підтримка локального підприємництва, диверсифікація видів туризму	Створення нових робочих місць та джерел доходу
Соціальний	Залучення громади, розвиток людського капіталу, посилення локальної ідентичності	Соціальна згуртованість та участь населення
Екологічний	Відновлення та раціональне використання природних ресурсів	Збалансоване середовище та привабливість території
Відбудовний	Фізична, інституційна та символічна реконструкція територій	Відновлення життєздатності та привабливості дестинації

Джерело: складено автором.

Саме поєднання цих компонентів формує «механізм дії» сталого туризму як управлінського інструменту. На відміну від класичного підходу, де будь-які зміни починаються з потреб ринку або турпотoku, у сталому розвитку вихідною точкою є територія: її ресурсна база, стан спільнот, рівень локальної суб'єктності та довгострокова візія післявоєнного відновлення. Це створює

³ Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Савчук А. Ю. Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 211 с.

⁴ Дашук Ю., Матвійчук Л. Туристична політика в умовах сьогодення: досвід України. Економіка та суспільство. 2022. № 36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-2>

нову логіку управління – не від «попиту до пропозиції», а від «цінності місця до формування туристичного продукту».

Механізм формування сталості туристичної дестинації через взаємодію ресурсів, політики та результатів схематично зображено на рисунку 1. Логіка функціонування сталого туризму в умовах повоєнного відновлення може бути представлена як послідовний механізм: від виявлення ресурсної бази та інституційного потенціалу до отримання соціально-економічних ефектів, що забезпечують стійкість території. Наочне відображення цієї взаємозалежності подано нижче.

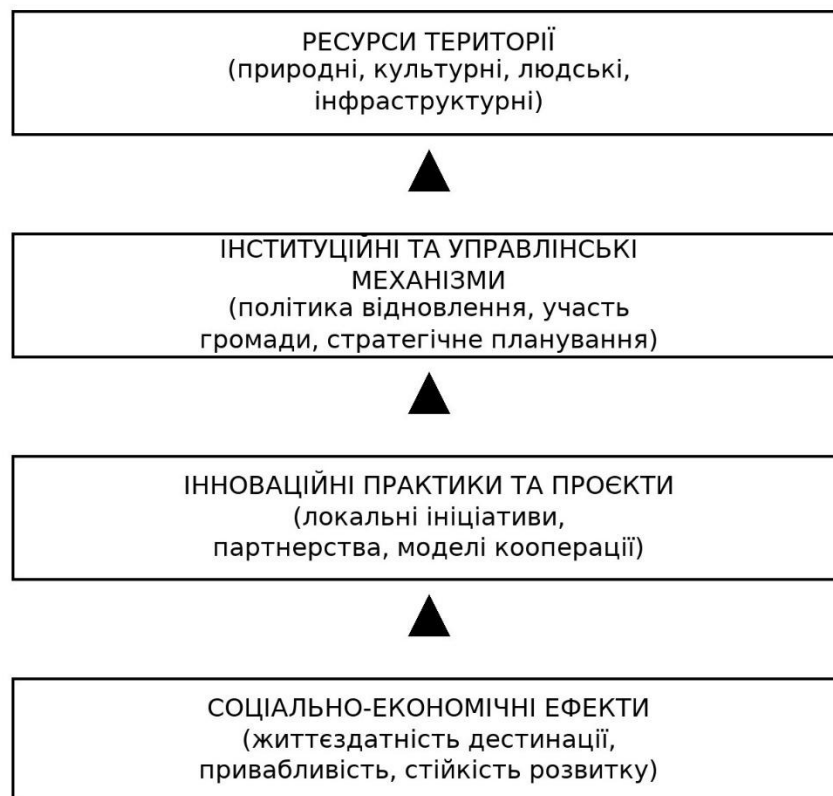

Рис. 1. Механізм формування сталості туристичної дестинації у повоєнний період

Джерело: складено автором.

Узагальнюючи, варто підкреслити, що сталий туризм у післявоєнній Україні не обмежується трансформацією туристичних продуктів або модернізацією сервісів. Його сутність полягає у переосмисленні самої

дестинації як простору взаємодії громади, ресурсів та політики розвитку, де територія розглядається не як об'єкт споживання, а як носій цінності та суб'єкт стратегічного відновлення. Сталість у цьому контексті не зводиться до збереження природних або культурних активів, а означає відновлення життєздатності місця, формування нових управлінських моделей та підсилення локальної спроможності приймати та реалізовувати рішення.

Таким чином, сталий туризм виступає не кінцевою метою, а рамковим принципом, що визначає спосіб організації реконструкції територій, їхнього репозиціонування та повернення конкурентоспроможності. Він забезпечує перехід від короткострокових проєктів до довгострокового бачення розвитку, у якому враховані інтереси громади, потенціал локальних ресурсів та стратегія регіонального зростання. Саме тому у наступному підрозділі увага буде зосереджена на інституційних та політичних механізмах інтеграції сталого туризму в систему регіонального управління, що забезпечує практичну реалізацію зазначених концептуальних підходів і робить сталий туризм дієвим інструментом повоєнного відновлення.

2. Сталий туризм як елемент регіональної політики та системи управління дестинаціями

У післявоєнних умовах сталий туризм перетворюється на складову регіонального управління, оскільки питання розвитку дестинацій виходять за межі туристичної сфери та стають частиною економічної, соціальної та просторової політики. Дестинація більше не розглядається як комерційний продукт, а як керована соціально-територіальна система, у якій рішення щодо розвитку ухвалюються за участі декількох груп стейкхолдерів. Це означає, що успішність повоєнного відновлення залежить не лише від наявності ресурсів, а й від того, як саме побудована модель управління ними⁵.

⁵ Васильєва О. О., Домашенко С. В., Каптюх Т. В. Перспективи розвитку туристичної галузі України у післявоєнний період. Інфраструктура ринку. 2023. Вип. 72. С. 185-191. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure72-33>

У традиційних підходах переважав «галузевий» принцип: держава визначала напрями, а регіони та громади виконували роль реалізаторів. Однак у сучасних умовах відновлення територій стає неможливим без активної «підтримуючої горизонталі – коли громада виступає не отримувачем, а співтворцем рішень. Тому система управління DESTINACIAMI в логіці сталості потребує переходу від ієрархічної моделі до поліцентричної взаємодії, де кожен рівень виконує власну функцію, але не втрачає зв'язку з іншими⁶.

Особливість українського контексту полягає в тому, що під час війни саме локальні ініціативи стали головним фактором життєздатності територій. Це посилює роль громад у розвитку туризму та управлінні просторовими ресурсами. Водночас від держави очікується формування спільних правил гри, стандартів та механізмів підтримки, а від регіонального рівня – координація, планування та інтеграція локальних практик у ширші стратегії.

Щоб окреслити змістові відмінності між рівнями управління, у таблиці 3 наведено структуроване порівняння їхніх функцій.

Таблиця 3

Ролі рівнів управління у формуванні сталого туризму в системі повоєнного відновлення

Рівень управління	Що регулює	За що відповідає	Очікуваний результат
Державний	Загальні правила, стандарти, пріоритети політики	Нормативне поле, фінансові програми, стратегічні рамки	Єдина державна модель розвитку та підтримки
Регіональний	Територіальне планування та інтеграція місцевих ініціатив	Координація дій громад, вибір пріоритетних проєктів	Узгодженість і збалансованість розвитку DESTINACIAMI
Громадський (локальний)	Використання ресурсів та участь населення	Реалізація ініціатив, розвиток локальних продуктів	Життєздатність і сталість території «знизу»

Джерело: складено автором.

Однак формального розподілу ролей недостатньо, якщо між рівнями не існує узгоджених інструментів взаємодії. Саме тому в системі сталого

⁶ Гончаренко М. Ф., Горбач Л. М. Сталый розвиток: сучасна парадигма, реалії і перспективи : монографія. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2023. 372 с.

управління туристичними дестинаціями важливо не лише «хто» ухвалює рішення, а «як» вони синхронізуються. У контексті повоєнного відновлення ця потреба посилюється, оскільки рішення часто приймаються в умовах обмежених ресурсів та високої невизначеності. Координація між рівнями дає можливість уникати дублювання функцій, посилювати локальні ініціативи та спрямовувати державну підтримку саме туди, де вона створює найбільший ефект⁷.

Ключовою особливістю сучасного підходу є перехід від вертикального управління до інтегрованих механізмів. Це означає, що держава задає рамкову політику та гарантує інституційну стабільність, а громади забезпечують практичну реалізацію проектів, виходячи з локального контексту. Регіональний рівень у цій моделі виконує роль «перекладача» політики на мову місцевих можливостей і потреб, забезпечуючи баланс інтересів.

Щоб візуалізувати, як саме ці механізми працюють у практичному вимірі, у таблиці 4 подано узагальнення основних інструментів, що застосовуються на кожному рівні управління.

Таблиця 4

Механізми реалізації сталого туризму за рівнями управління

Рівень управління	Інструменти реалізації	Приклади механізмів	Ефект для дестинації
Державний	Державні програми підтримки, грантові механізми, стратегічні документи, стандарти	Національні програми відновлення, державні інвестиційні пакети, нормативні дорожні карти	Створення загальних умов та гарантій сталості
Регіональний	Регіональні стратегії, туристичні кластери, просторове планування	Координація між громадами, формування туристичних маршрутів, регіональна брендинг-політика	Узгодження локальних практик із регіональними пріоритетами
Громадський (локальний)	Ініціативні проєкти, місцеві партнерства, участь мешканців	Громадсько-приватні ініціативи, локальні фестивалі, розвиток мікропідприємництва	Відчутний соціальний ефект та повернення життєздатності «знизу»

Джерело: складено автором.

⁷ Роїк О. Напрямки сталого розвитку туризму України в умовах післявоєнного відновлення. Економічний простір. 2023. № 184. С. 58-61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/184-9>

Як видно з таблиці 4, механізми реалізації сталого туризму розподіляються не лише за функціями, а й за логікою дії: держава створює умови, регіон координує, громада забезпечує практичну реалізацію.

Проте в умовах повоєнного відновлення ефективність системи визначається не стільки структурою повноважень, скільки якістю взаємодії між рівнями. Саме тому сучасні підходи переходять від моделі «згори вниз» до двосторонньої моделі, де місцеві ініціативи піднімаються «знизу догори» й стають підставою для коригування політик та державних програм⁸.

Щоб показати цю логіку більш наочно, на рисунку 2 нами представлено схему, що відображає взаємодію top-down (державна рамка політики) та bottom-up (локальна ініціативність і суб'єктність громади).

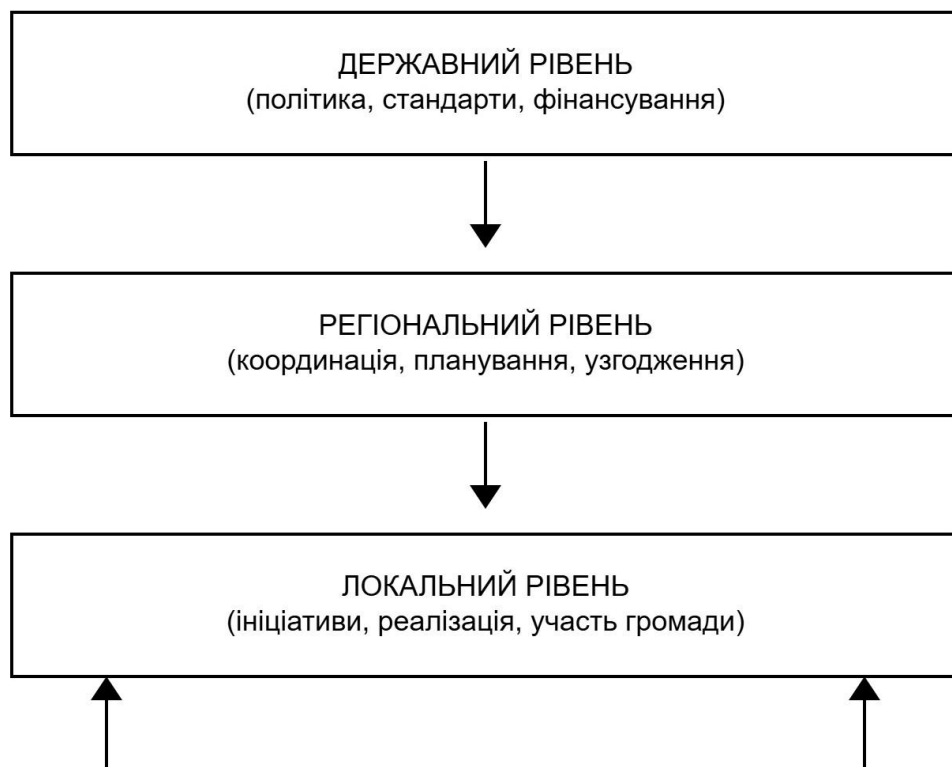

Рис. 2. Рівні управління дестинацією: зверху вниз і знизу вгору

Джерело: складено автором.

Таким чином, сталий туризм у системі регіонального управління стає не окремим напрямом діяльності, а методологією взаємодії між рівнями влади та

⁸ Дворська І. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління? Інтернет-видання «Liga.net». URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952>

місцевими спільнотами. Його реалізація можлива лише за умови, коли інституційна ініціатива держави поєднується з практичною активністю громад, а регіональний рівень виконує роль містка між ними. Суть сучасного управління туристичними дестинаціями полягає не лише у формуванні нормативної бази чи стратегічних документів, а у створенні механізмів, які забезпечують зворотний зв'язок і включення місцевої спільноти у процес ухвалення рішень. Відтак стійкість дестинації визначається не стільки наявністю ресурсів, скільки здатністю локальної спільноти використовувати їх для розвитку, спираючись на підтримуючі інституційні рамки⁹.

У повоєнних умовах ця логіка набуває особливого значення, адже відновлення туристичних територій передбачає не лише відбудову інфраструктури, а й відновлення довіри та суб'єктності громади.

3. Практичні механізми та інструменти відновлення дестинацій через сталий туризм

Практична імплементація сталого туризму у повоєнній Україні вимагає переходу від декларативних намірів до керованих циклів проєктування, фінансування, реалізації та моніторингу. Ключовою відмінністю післявоєнного періоду є те, що туристичні ініціативи розглядаються не як ізольовані «події» чи окремі продукти, а як елементи місцевих економік і систем взаємодії спільнот. Отже, кожен проєкт має відповідати трьом групам критеріїв¹⁰: економічна життєздатність і мультиплікативний ефект для малого бізнесу; соціальна корисність – участь мешканців, зайнятість вразливих груп, відновлення локальної ідентичності; екологічна виваженість – ощадне використання ресурсів, відновлення довкілля, мінімізація сліду.

⁹ Дорож Р. С., Адамовський О. М. Модель інноваційного розвитку туристичних дестинацій в Україні. Сталій розвиток економіки. 2024. № 1(48). С. 93-98. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-12>

¹⁰ Семенюк І., Іванченко Г., Веслова Я. Стратегічний розвиток громад в умовах подолання воєнних викликів: проєктний підхід. Економіка та суспільство. 2023. №55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-5>

У практичній площині логіка дій складається з чотирьох послідовних кроків: ідентифікація локальної цінності; конструювання сталого туристичного продукту; організація партнерств для реалізації; системний моніторинг результатів із подальшим масштабуванням.

Кожен крок супроводжується інструментами – від «швидких» низовинних рішень до інституційних механізмів. У таблиці 5 подано узагальнення операційних інструментів, придатних для використання громадами та регіонами в умовах обмежених ресурсів.

Таблиця 5

Операційні інструменти впровадження сталого туризму у DESTИНАЦІЯХ

Блок дій	Конкретні інструменти	Умови швидкого старту	Ризики та як їх зменшити
Ідентифікація локальної цінності	- інвентаризація активів (природа/культура/креатив); - мапування історій та маршрутів; - аудит доступності	- робоча група при громаді; - залучення локальних лідерів; - відкриті опитування	- упередженість відбору → застосувати відкриті критерії; - відсутність даних → швидкі польові обстеження
Конструювання продукту	- мінімально життєздатний продукт (MVP) маршруту/події; - пакети «вихідного дня»; - ко-брендинг із регіоном	- наявні локації та малі бізнеси; - онлайн-вітрина; - регіональна підтримка комунікацій	- розпорошення ідей → матриця пріоритетів; - завищені очікування → тестова апробація
Партнерства і управління	- кластери МСП; - громадсько-приватні консорціуми; - клуби гідів та виробників; - волонтерські програми	- меморандум співпраці; - координатор від громади; - мікрогрант на запуск	- конфлікти інтересів → прозорі правила розподілу вигод; - кадровий дефіцит → наставництво/навчальні модулі
Маркетинг і комунікації	- контент-сторітелінг про відновлення; - подієвий календар; - партнерські SMM-кампанії; - робота з внутрішнім туризмом	- єдиний меседж дестинації; - фото-/відеобанк; - колаборації з перевізниками	- репутаційні ризики → модерація відгуків; - нерелевантність каналів → А/В-тести
Моніторинг і масштабування	- панель простих метрик (відвідуваність, витрати, зайнятість, зворотний зв'язок); - карта впливу	- відповідальний за дані; - квартальні звіти; - відкриті дашборди	- імітація вимірювання → зафіксувати методику; - «втома звітності» → автоматизовані форми

Джерело: складено автором.

Щоб перейти від загальних настанов до управлінської конкретики, громадам і регіонам потрібні прозорі орієнтири оцінювання, які поєднують короткий горизонт дій (6–12 місяців) і довгострокове бачення (3–5 років). У таблиці 6 запропоновано базовий набір показників для регулярного моніторингу, які відображають триєдиність сталості та відповідають логіці повоєнного відновлення.

Таблиця 6

Орієнтовна панель індикаторів (KPI) для сталого відновлення дестинації

Вимір	6-12 місяців (операційний ефект)	3-5 років (структурний ефект)	Джерела даних
Економічний	- частка покупок у локальних МСП; - середні витрати відвідувача; - кількість нових мікробізнесів	- стабільність доходів МСП; - диверсифікація продуктів; - частка повторних відвідувань	- опитування бізнесу; - транзакційні дані; - туристичні опитування
Соціальний	кількість залучених мешканців; волонтерські години; проекти з інклюзії/ветеранів	- рівень зайнятості у сфері; - нові спільноти/кластери; - зміцнення локальної ідентичності	- реєстри проєктів; - HR-облік; - соціологічні опитування
Екологічний	впроваджені практики сортування/екощадності; частка еко-подій	зменшення відходів; відновлені природні території; «зелений» імідж дестинації	- дані комунальних служб; - екологічний аудит; - медіамоніторинг
Інституційний	кількість формалізованих партнерств; наявність координатора; регулярність звітів	сталі механізми співуправління; інтеграція у стратегії регіону	- протоколи; - положення; - регіональні документи

Джерело: складено автором.

Щоб зробити управління наочним і відтворюваним, доцільно користуватися простою схемою циклу впровадження сталих проєктів, яка представлена на рисунку 3. Вона демонструє, як від ресурсів і ідей громада переходить до доданої вартості та стійких результатів, і де саме вбудовано зворотний зв'язок для корекції політик та дій.

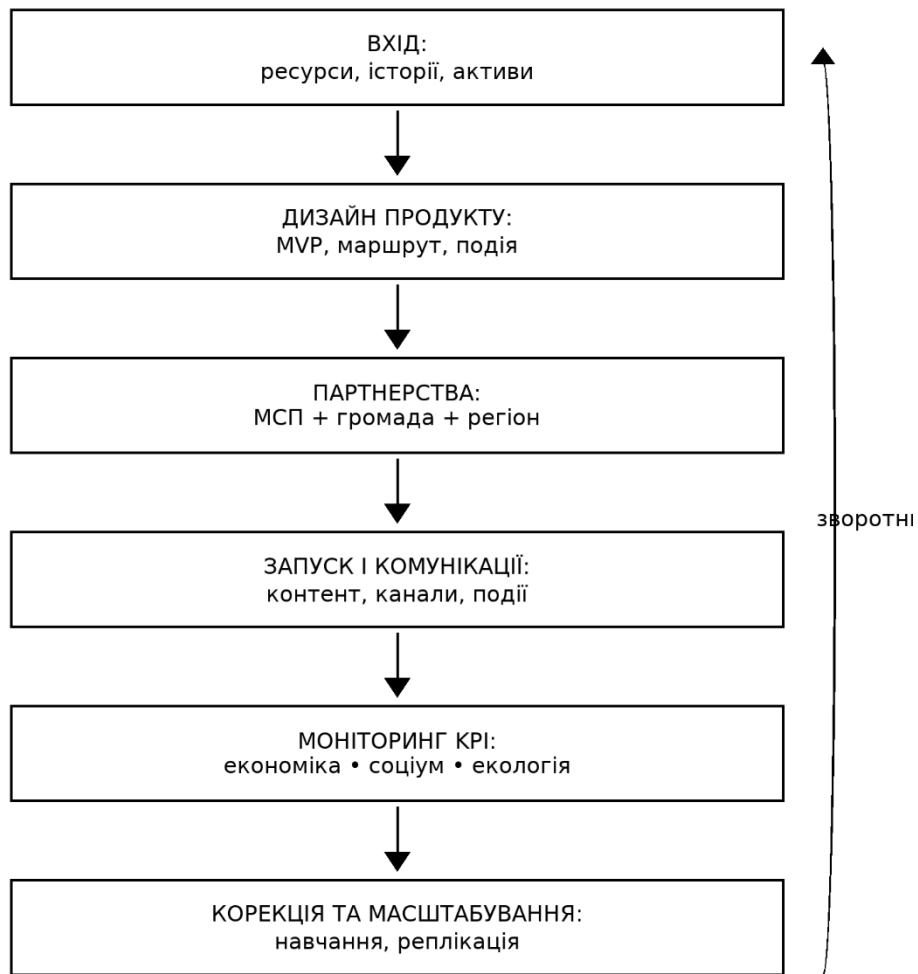

Рис. 3. Цикл впровадження сталих туристичних проєктів у дестинації

Джерело: складено автором.

На практиці ця схема означає декілька прикладних правил. По-перше, кожен проєкт має мати «вихід на економіку» – короткі ланцюги постачання, місцеві закупівлі, кооперацію виробників і сервісів; без цього відвідуваність не трансформується у дохід громади. По-друге, у повоєнних умовах необхідно планувати доступність і безпеку як невід’ємну частину продукту: маршрути з альтернативними сценаріями, зрозумілі правила поведінки, чесна комунікація ризиків. По-третє, масштабування варто будувати не через «розтягування» ресурсу, а через портфель продуктів на базі однієї цінності місця (наприклад, історії відновлення, природного парку чи ремісничої традиції), що дозволяє уникати перенавантаження і зберігати характер дестинації.

Окремої уваги заслуговує робота з людським капіталом. Повоєнна реальність – це зміни демографічної структури, міграційні хвилі та нові професійні потреби. Тому разом із запуском продуктів необхідні навчальні модулі: базова підготовка гідів і менеджерів подій, інтенсиви з сервісу та цифрового маркетингу, міні-акселератори для ініціатив¹¹.

Ефективною виявляється модель наставництва, коли більш досвідчені учасники кластера допомагають новачкам розгортати продукти із використанням типових шаблонів і перевірених чек-листів. Це знижує поріг входу, пришвидшує перехід до мінімально життєздатних форматів і підвищує якість¹².

Нарешті, сталий туризм – це інвестиція в довіру. Прозорі правила партнерства, зрозумілий розподіл вигод, регулярні публічні звіти за простими індикаторами та відкриті зворотні зв'язки формують соціальний капітал, без якого неможливі ні спільні рішення, ні масштабування. У ситуації, коли ресурси обмежені, саме довіра виступає «множником» ефективності: вона зменшує транзакційні витрати, легітимізує управлінські рішення та перетворює успішні пілоти в регіональні моделі. У цій логіці сталий туризм працює як інфраструктура повсякденних взаємодій, що відновлює життєздатність дестинацій, роблячи їх привабливими для мешканців і відвідувачів одночасно¹³.

Отже, практична реалізація сталого туризму в дестинаціях потребує переходу від окремих заходів до системного управлінського циклу, що поєднує ідентифікацію ресурсів, пілотування продуктів, партнерства та моніторинг результатів. Ефективність відновлення залежить від здатності громади інтегрувати економічні, соціальні та екологічні ефекти в єдину модель розвитку. Особливе значення мають локальні інструменти малого масштабу, які дозволяють отримувати швидкий результат та поступово нарощувати довіру

¹¹ F. d'Angella, S. Maccioni, M. De Carlo. Exploring destination sustainable development strategies: Triggers and levels of maturity. *Sustainable Futures*. 2025. Vol. 9. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sft.2025.100515>

¹² L. Zeynalli, E. Rahimli. The role of human capital in increasing tourism potential in a post-conflict situation. *Future Human Image*. 2022. Vol. 17. PP. 101-110. DOI: <https://doi.org/10.29202/fhi/17/12> 2022

¹³ P. Niewiadomski, P. Brouder. From sustainable tourism to sustainability transitions in tourism? *Tourism GeoGraphies*. 2024. Vol. 26, No. 2. PP.141-150. DOI: <https://doi.org/10.1080/14616688.2023.2299832>

між стейкхолдерами. Водночас сталість забезпечується лише тоді, коли проєкти переходять у повторюваний цикл зворотного зв'язку та корекції рішень.

Висновки

За результатами власних досліджень ми дійшли до висновків, що сталий туризм у повоєнній Україні набуває статусу не просто напряму туристичної політики, а інтегрованого механізму регіонального розвитку та територіальної стабілізації. Його ключова роль полягає у поєднанні економічних, соціальних та екологічних вимірів відновлення, що особливо важливо для DESTINACIЙ, які пережили руйнування, втрату населення або трансформацію місцевої економіки. Відновлення туристичної привабливості в таких умовах більше не зводиться до ремонту інфраструктури: воно передбачає відновлення довіри громад, локальної ідентичності та здатності території генерувати цінність для мешканців і відвідувачів. Саме тому у центрі сучасного підходу опиняється громада як первинний носій ініціативи, а держава та регіон виступають інституційними модераторами, що забезпечують умови для розвитку.

Механізм сталого туризму є поліцентричним: держава формує нормативну рамку та систему підтримки, регіон забезпечує узгодженість та інтеграцію у ширші стратегії, а локальний рівень відповідає за конкретні практики та взаємодію зі спільнотою. Такий підхід мінімізує ризики «вітринного» туризму, коли створюється інфраструктура без реального включення мешканців або економічного ефекту для малого бізнесу. Навпаки, сталий розвиток передбачає, що туристичні продукти з'являються після ідентифікації локальної цінності, тестування мінімально життєздатних форматів (MVP) та створення партнерств, що підвищують резильєнтність території. Системний моніторинг дозволяє перетворити навіть невеликі ініціативи на «точки росту», які поступово масштабуються.

Особливої ваги набувають соціальні та інституційні компоненти сталості: зміцнення людського капіталу, розвиток компетенцій, формування горизонтальних зв'язків усередині громади, поява нових моделей

підприємництва. Через це сталий туризм слід розглядати не як результат, а як постійний процес співуправління, у якому кожний цикл доповнює попередній новими рішеннями. За наявності підтримуючих механізмів (фінансових, навчальних, партнерських) він перетворюється на спосіб повернення життєздатності територій та запобігання депопуляції. У довгостроковій перспективі це формує не лише конкурентоспроможні продукти, а й нові інституційні спроможності громад.

Таким чином, сталий туризм у повоєнній Україні – це інструмент структурування регіонального розвитку, відновлення місцевого економічного життя та підсилення соціального капіталу. Він дає змогу перетворити локальні ініціативи на сталі управлінські практики і створити основу для збалансованого майбутнього територій.

Анотація

Розділ присвячено ролі сталого туризму як ключового елемента регіональної політики повоєнного відновлення дестинацій в Україні. Показано, що сталий туризм виходить за межі вузько-галузевого підходу і перетворюється на інструмент формування локальної життєздатності, соціальної згуртованості та економічної стабілізації територій. Обґрунтовано, що ефективність його реалізації залежить від поліцентричної моделі управління, в якій держава створює нормативні умови, регіон виконує координаційну функцію, а громада забезпечує практичну імплементацію. Проаналізовано управлінські та операційні інструменти впровадження сталих туристичних проєктів. Запропоновано панель індикаторів для оцінювання ефектів від впровадження, що охоплює економічні, соціальні та екологічні виміри розвитку. Доведено, що сталий туризм забезпечує не лише відновлення інфраструктури, а й відтворення довіри в громадах, підвищення суб'єктності мешканців та формування нових моделей участі. Результати дослідження підтверджують, що сталий туризм може виступати каталізатором поствоєнної трансформації територій та основою для довгострокової регіональної стійкості.

Література

1. Шелеметьєва Т. В., Мамотенко Д. Ю. Регіональна політика сталого розвитку туризму : Навчальний посібник. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. 275 с.
2. Якименко-Терещенко Н. В., Носирєв О. О. Стратегічні пріоритети туризму і готельного бізнесу в концепції сталого розвитку регіонів : монографія. Харків: НТУ «ХП», 2024. 320 с. DOI: <https://doi.org/10.20998/978-617-05-0488-3>
3. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Савчук А. Ю. Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 211 с.
4. Дащук Ю., Матвійчук Л. Туристична політика в умовах сьогодення: досвід України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-2>
5. Васильєва О. О., Домашенко С. В., Каптюх Т. В. Перспективи розвитку туристичної галузі України у післявоєнний період. *Інфраструктура ринку*. 2023. Вип. 72. С. 185-191. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct72-33>
6. Гончаренко М. Ф., Горбач Л. М. Сталий розвиток: сучасна парадигма, реалії і перспективи : монографія. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2023. 372 с.
7. Роїк О. Напрямки сталого розвитку туризму України в умовах післявоєнного відновлення. *Економічний простір*. 2023. № 184. С. 58-61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/184-9>
8. Дворська І. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління? Інтернет-видання «Liga.net». URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952>
9. Дорож Р. С., Адамовський О. М. Модель інноваційного розвитку туристичних дестинацій в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 1(48). С. 93-98. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-12>

10. Семенюк І., Іванченко Г., Веслова Я. Стратегічний розвиток громад в умовах подолання воєнних викликів: проєктний підхід. *Економіка та суспільство*. 2023. №55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-5>
11. F. d'Angella, S. Maccioni, M. De Carlo. Exploring destination sustainable development strategies: Triggers and levels of maturity. *Sustainable Futures*. 2025. Vol. 9. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sftr.2025.100515>
12. L. Zeynalli, E. Rahimli. The role of human capital in increasing tourism potential in a post-conflict situation. *Future Human Image*. 2022. Vol. 17. PP. 101-110. DOI: <https://doi.org/10.29202/fhi/17/12 2022>
13. P. Niewiadomski, P. Brouder. From sustainable tourism to sustainability transitions in tourism? *Tourism GeoGraphies*. 2024. Vol. 26, No. 2. PP.141-150. DOI: <https://doi.org/10.1080/14616688.2023.2299832>

Information about the authors:

Kovalenko Oleksandr Viktorovich,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor, Head of the Department of Tourism

Sumy National Agrarian University

160 Herasyma Kondratieva Street, Sumy, 40000, Ukraine

**Sustainable tourism as a component of regional policy for the post-war
recovery of destinations in Ukraine**

- 1. Sustainable tourism as a conceptual framework for the post-war recovery of territories**
- 2. Sustainable tourism within the system of regional policy and destination governance**
- 3. Practical mechanisms for implementing sustainable tourism at the destination level**